

Danser mellom tro og tvil

Den tyrkiske forfatteren Elif Shafak vil være en nomade i livet. Gjennom bøkene har hun funnet kompass.

HEIDI MARIE LINDEKLEIV

heidiml@vl.no

De møttes på tvers av troen og ikke-troen, de tre jentene som studerte ved universitetet i Oxford. Shirin er den selvsikre ateisten, barn av eksilforeldre fra Iran, og kritisk til alle autoriteter og guder. Egyptisk-amerikanske Mona er den fromme, den som bruker hodeplagg, og klager på all islamofobien hun opplever at omgir henne. Og så er det Peri, hun som tviler på alt, men som lar seg fascinere av tanken på det guddommelige, og som fanges inn i dype teologiske samtaler om Guds natur med læreren sin på Oxford.

Evas døtre kaller forfatteren Elif Shafak dem. De spiller rollene i hennes seneste roman, *Three daughters of Eve*. Boken forteller ikke rent lite om Shafak selv.

Tyrkisk tabu. Den prisbelønnede forfatteren besøker Norge som en av foredragsholderne ved den årlige menneskerettighetskonferansen Oslo Freedom Forum. Shafak er ikke bare en kvinne med internasjonale suksessromaner i porteføljen. Med doktorgrad i statsvitenskap, er hun også en ettertraktet politisk kommentator i hjemlandet, en som har vært tiltalt for brudd på den tyrkiske straffelovens paragraf 301. Denne gjør det forbudt «å fornærme tyrkiskhet». Tiltalen kom på grunn av årelang regimekritikk og forsvar for minoriteter, men den utløsende årsaken var likevel en bok, *Bastarden fra Istanbul*. Her tematiserte hun tyrkernes overgrep mot armenerne i 1915.

For en kvinne som er vant til å stå i blesten, skulle man kanskje tro at det ville være et slags ukontroversielt pust i bakken, det å la seg intervjuet om livets store spørsmål, tro og tvil, mennesket og det guddommelige.

Men nei.

Det er nesten det første Shafak bemerker, når vi møter henne.

– Dette er vanskelig for meg å snakke om, sier hun, og forklarer:

– Spesielt i Tyrkia. Det er et så dualistisk land, et land som har mistet alle sine nyanser. Og jeg liker å tenke på disse tingene på en mer nyansert måte. Jeg er ingen religiøs person, jeg er ikke troende. Og jeg liker ikke måten organisert religion deler menneskeheten inn i et «oss» versus «dem», der mange antar at «oss» er nærmere sannheten enn dem. Men jeg er samtidig veldig interessert i Gud, og muligheten av Gud. Og det jeg kan like, er de individuelle, spirituelle reisene. For disse reisene er helt unike, akkurat som fingeravtrykkene våre er det.

Dansen. Det er disse det ikke blir plass til, mener hun, i en verden – ja, ikke bare Tyrkia – som er

Elif Shafak

► Tyrkisk forfatter og politisk kommentator.

► Født 1971 i Strasbourg, gift med Eyüp Can, to barn

► Har gitt ut 15 bøker, der flere av dem tematiserer kulturmøtet øst/vest, samt mystisk filosofi. Oversatt til mer enn 30 språk.

► Belønnet med blant annet Melvana-prisen og The Turkish Novel Award for sitt forfatterskap. Hun er også tildelt ærestittelen Chevalier of the Order of Arts and Letters av franske myndigheter.

► Aktuell med *Kjærlighetens førti bud som nettopp er gitt ut på norsk* (Font Forlag, 2017)

overopptatt av merkelappene. Av om du er religiøs eller ikke. En verden der den som tror og den som ikke tror, går til kappestrid med ord som sverd.

– Begge er like skråsikre på at de selv har rett og at den andre tar feil. Den religiøse vil bli kvitt tvilen. Ateisten vil bli kvitt troen. Men jeg vil beholde begge. For det jeg setter pris på, er dansen mellom troen og tvilen. Jeg føler meg nærmest agnostikerne og mystikerne, de som beveger seg helt på grensen mellom troen og tvilen. De som har flere spørsmål enn svar.

Troshandling. Troen er for viktig til å gi opp, mener Shafak. Den handler ikke bare om besnærnde intellektuelle leker, men om livet, om hverdagen, om handlinger.

– Flytter du til et nytt land, så vet du ikke alltid hvorfor, men du følger en sterk drift og nyter bånd til noe som er utenfor deg selv. Det er en sekulær troshandling. Når du starter å skrive en bok, så vet du ikke om den vil bli en suksess. Men du har en tro på boken inni deg, og du følger den troen. Når du forelsker deg, så vet du ikke om den andre vil gjøre deg lykkelig. Men det er en troshandling. Kjærlighet er en troshandling. Og dette trenger vi som mennesker. Men vi trenger også tvil. For tro uten tvil blir et dogme.

Det er dette hun frykter, og som hun mener har preget hjemlandet i for sterk grad de siste årene.

Men behøver det være slik? Et minne fra barndommen er blitt stadig mer levende i voksen alder, et som forteller om at islam har flere sider.

Bestemødrene. Elif Shafak vokste opp i et utradisjonelt hjem. Faren var filosofen Nuri Bilgin, og moren var Shafak Atayma, en tyrkisk diplomat. Faktisk het hun fra fødselen av Elif Bilgin, men senere tok hun morens fornavn som forfatternavn.

Men da hun var liten, ble foreldrene skilt, og i syvårsalderen

måtte hun derfor bo en sommer hos sine to bestemor. Først hos farmoren, deretter hos mormoren.

– De var på den ene siden veldig like. De var begge tyrkiske, muslimske kvinner, på samme alder og fra samme klasse. Men deres forståelse av islam kunne ikke ha vært mer forskjellig.

Først dro hun til farmoren i Izmir. Elif minnes at det var en Koran på veggen hennes. Den lå i et etui og befant seg så høyt på veggen at du ikke kunne nå den.

Det var også poenget.

– Du skulle ikke ta på den. Du skulle ikke lese den. Du kunne bare respektere den fra avstand. Farmor lærte meg at Allah var en Gud man skulle frykte. En straffende Gud. Det var alltid «hvis du gjør dette, så er det haram, gjør du dette, er det haram».

Farmoren sjekket også kofferten hennes for å finne ut om hun hadde med seg kortermede kjoler. De la hun til side fordi det ikke var passende for en småjente.

– Hun lærte meg at Gud var dette øyet, dette blikket fra himmelen som alltid fulgte med på meg. Blikket så meg alltid og visste hva jeg tenkte og gjorde. Da jeg reiste derfra, var jeg ganske traumatisert. Jeg klarte nesten ikke gå på badet, fordi jeg ikke ville være naken på badet hvis Gud kunne se meg hele tiden.

Etter noen uker dro den lille jenta videre til mormoren.

– I hennes hjem var det også en Koran, men den sto i bokhyllen. Du kunne ta på den, se i den, og sette den tilbake. Og du kunne stille spørsmål. Og da jeg spurte mormor om Gud kunne se meg når jeg var på badet, så lo hun. Og hun sa «jeg er sikker på at han har viktigere ting å holde på med». Hos mormor var det kjærligheten og ikke frykten som rådet.

Møte med Rumi. Hun hadde lenge glemt fortellingen. Men den dukket opp igjen da hun kom i begynnelsen av 20-årene. Det var samtidig som hun oppdaget de islamske mystikerne. Når de snakket om Gud, rommet det et kjærlighetsbudskap. Noe som skulle bli til en enorm inspirasjonskilde i Shafaks forfatterskap. Tydeligst kommer det trolig frem i *Kjærlighetens førti bud*, som nettopp kom ut på norsk. Her forteller Shafak en parallell fortelling om to liv: Livet til Rumi, den islamske mystikeren som levde på 1200-tallet, og Ellas, en amerikansk husmor som lever i vår tid, men som lar seg inspirere av Rumis poesi og liv til å ta livsforvandlerne valg.

Rumis tekster har vært et kompass på forfatterens egen livsreise, forteller hun.

– I livet mitt har jeg erfart at mange dører har åpnet seg via bøker. Det var slik jeg ble interessert i sufismen (red. anm.: mystisk islam) Jeg begynte å lese Shams av Tabriz, og deretter Rumi tidlig i 20-årene. En bok førte til en annen,

20 LØRDAG MIN TRO

TO VERDENER: Elif Shafaks foreldre ble tidlig skilt. Hun ble oppdratt av sin mor og mormor. Moren var vestlig, velutdannet og arbeidende, mormoren hørte til en muntlig, østlig kultur. – Jeg har lett etter å bygge broer mellom deres to «verdener» i bøkene mine, sier forfatteren.

Foto: Adrian Nielsen

og jeg har lest siden da.

– *Hva har dette gjort deg som menneske?*

– Individualitet. Noe som trolig er ekstra viktig i Tyrkia, som er et veldig kollektivistisk samfunn. Den mystiske veien handler derimot om den enkelte, om ditt indre. Og det er ikke reglene som betyr noe, men kjærligheten. I vår tid er så mange religiøse retninger basert på frykt, men mystikerne byr på en helt annen tilnærming.

Turbulent tid. Elif Shafak pekes ofte på som en av forfatterne som har bidratt til å hente frem igjen de gamle islamske mystikerne og tekstene deres, og gjort dem kjent for et større publikum.

Hun er ingen novise på feltet. Blant annet skrev hun sin mastergrad om mystisk filosofi.

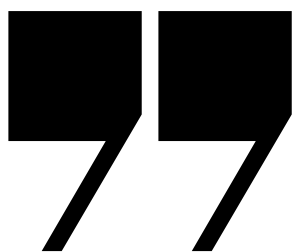
– Den gang hadde jeg ingen begrep om det. Jeg hadde ikke vokst opp i et miljø som var opptatt av åndelighet, og ingen av vennene mine var spesielt interessert i det. Selv var jeg det man kan kalle en venstreorientert «anarkist-feminist». Men gjennom bøkene ble jeg interessert i mystikken, og jeg forsto at det finnes noen urgamle filosofier som vi har visket ut, glemt og fortiet.

Disse synes hun det er avgjørende å vekke til live igjen. Den tyrkiske forfatteren mener vi har noe å lære av for eksempel Rumi.

– Han levde i Anatolia, som var et svært turbulent sted på den tiden. Og for meg er det bemerkelsesverdige hvordan han i møte med vold, kaos og krig, snakket med et så fredelig språk. Hvordan klarte han det? Vi må klare det samme i vår tid – som også er svært urolig.

Ingen himmel. Midt i fascinasjonen vil ikke forfatteren være noen ukritisk svermer:

– Jeg vil ikke overromantisere sufismen. Mange sufi-grupper kan for eksempel være like patriar-

Vi er blitt overopptatt av religion, men har glemt karavanene. Tro er reiser.

Elif Shafak

kalske som andre religiøse. Så la oss ikke skape en ny gruppeidentitet, men la oss fortsette å lese, lytte, se rundt oss og observere nyansene og detaljene.

Hun henter frem en fortelling om mystikeren Rabia, en islamsk helgen som levde i Basra, Irak, i den første tiden etter profeten Muhammed. I fortellingen går hun i gatene med en bøtte med vann og en brennende fakkell. Og de stanser henne og spør hva hun har fore. Rabia svarer at med botten skal hun slukke brannen i helvete, og med fakkelen skal hun brenne himmelen.

– Slik vil det verken være noe himmel eller helvete. Det som betyr noe, er dette øyeblikket – livet her og nå. Med det synspunktet var de svært radikale i sin samtid. Jeg tror at hvis du hadde brakt sammen mystikerne fra alle de abrahamittiske religionene, som Teresa av Avila og Meister Eckhart fra kristendommen, Isaac Luria og Abraham Abulafia fra jødedommen, og Ibn Arabi og Rumi fra islam, så kan jeg levende se for meg at de bryter brødet og holder et herremåltid sammen. Jeg tror de ville forstått hverandre.

Midt mellom. Peri, hovedpersonen i *Three Daughters of Eve*, jenta som tviler på alt, er på

mange måter et portrett av forfatteren selv. Hun er den som faller midt mellom venninnen som tror så lidenskapelig, og venninnen som er like lidenskapelig i sin ikke-tro.

– Jeg har aldri vært absolutt i noen retninger, men jeg tror likevel at vi alle vil kunne kjenne oss igjen i de tre jentene. Det handler om at vi gjennom livene våre opplever at vi går gjennom mange årstider. Der vi noen ganger er mer troende, andre ganger mer tvilende.

– *Når har du selv vært mest troende eller mest tvilende?*

– Jeg er nok alltid en tviler. Men jeg tror samtidig at det finnes forskjellige måter å ha samtaler med Gud på. Noen ganger gjør man det med å skrive poesi eller romaner. Litteratur er også en måte å transcendere seg selv på. Vi prøver alle å nå forbi vårt eget selv, som var nettopp det mystikerne var så opptatt av.

Karavanen. Det som teller for Elif Shafak i livet, er å forbli en nomade. Hun henter fram et dikt av Ibn Arabi, en av de glemte røstene fra den islamske mystikken. Han fikk en gang spørsmålet «er du en muslim?».

– Og som et svar sa han: Jeg følger kjærlighetens karavane. Hvis den karavanen går til en moské, går jeg inn og ber der, men så hopper jeg på karavanen igjen. Stanser den ved en kirke, vil jeg be i kirken, før jeg hopper på karavanen igjen. Passerer den en synagoge, vil stanse og be der også. Men reisen er uendelig, karavanen vil passere skoger og ørkener, og jeg kan be på ethvert av disse stedene. Det som betyr noe, er reisen selv, ikke stoppestedene. Det er veldig radikal måte å tenke om tro på. Hvorfor har vi mistet det? Fordi identitetspolitikken er blitt så altoverskyggende. Vi er blitt overopptatt av religion, men har glemt karavanene. Tro er reiser.